

Pesach The Haggada Why Maggid and More Maggid?

Simon Wolf

The basic structure of the Haggada of Pesach derives from the Mishnayot found in the tenth Perek of Masechet Pesachim. As a framework, there the Tanna uses the four cups of wine that one is obligated to drink on the Seder night¹ to define the different sections of the Haggada.² Three of the four cups are associated with well-defined Mitzvot. The first cup is correlated with the recitation of Kiddush,³ the third cup is linked to Birkat HaMazon and the fourth cup is tied to the singing of Hallel.⁴ On the other hand, while the purpose of the second cup is well-defined, its content and accomplishment is much more amorphous. The second cup is designated as the location within the Haggada to accomplish the Mitzva of Maggid. It is the section of the Haggada that fulfills the central Mitzva of the night of Pesach – Sippur Yetziyat Mitzrayim (סיפור יציאת מצרים).

The verse, “And Moshe said to the people, ‘Remember this day, on which you went free from Egypt (זָכֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתָ מִמִּצְרַיִם), the house of bondage, for God freed you from it with a mighty hand; no leavened bread shall be eaten...”⁵ forms the basis for the Torah obligation to remember the Exodus.⁶ Even today this remains true since the accomplishment of this dictate is correlated with

the Mitzva of eating Matza⁷ which is a Torah ordained commandment irrespective of whether or not there is a Korban Pesach.⁸ If that Pasuk were the sole source for this requirement then it would be no different than the daily obligation to recall the Exodus⁹ and would therefore suffice with a simple mention of the event to discharge one's obligation.¹⁰ As far as when one is to accomplish this Mitzva, the famous Mechilta that is found in the Haggada,¹¹ based on the Pasuk “And you shall tell your son (וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ) on that day saying ‘because of this (בְּעֵבוּר זֶה), God did this for me when I left Egypt”¹² emphasizes the need to specifically engage in Sippur Yetziyat Mitzrayim at a time when Matza and Marror are found in front of you (בשעה שמצה ומרור מונחים) or, in other words, the night of the fifteenth of Nissan. The exact content and methodology of accomplishing this Mitzva is somewhat abiguous given the fact that there are numerous other verses that all appear to be referring to this charge that make the Mitzva much more involved.

Looking at the Mishnayot in Pesachim, the Tanna seems to lay out a number of requirements in order to fulfill the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim. “After the second cup has been poured, here the son asks his father; and if the son does not have the capacity to ask questions on his own, his father teaches him; why is this night different from all other nights (מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות) ...and according to the ability of the son, his father

¹ ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי: (פסחים צט: משנה יא, א) \ תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תינוקות. (פסחים קח:)

² מזגו לו כוס ראשון... (פסחים קיד: משנה יב, ב) \ מזגו לו כוס שני... (פסחים קטז: משנה יד, ד) \ מזגו לו כוס שלישי... רביעי (פסחים קיז: משנה יז, ז) ולא יפחתו לו מארבעה. היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידו סכנה? והתניא: לא יאכל אדם תרי, ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי. אמר רב נחמן: אמר קרא ליל שמרים - ליל המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר: כוס של ברכה מצטרף לטובה, ואינו מצטרף לרעה. רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא. (פסחים קט: ט) \ אמר לו רב חנן לרבא: שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס! אמר לו: ארבע כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה. (פסחים קיז:)

³ מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום: (פסחים קיד: משנה יב, ב)

⁴ מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר ברכת השיר בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה: (פסחים קיז: משנה יז, ז)

⁵ ויאמר משה אל העם זָכֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדֶיךָ כִּי בָחֶזְקַי יָד הוֹצִיאֲךָ יְיָ מִצְרַיִם מִבְּיַד יְמִינֵךְ וְיָצִאתָ מִצְרַיִם מִבְּיַד יְמִינֵךְ: (שמות יג, ג)

⁶ מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבלייל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים יציינים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משונה. (רמב"ם הל' חמץ ומצה ז, א)

⁷ אמר רב אחא בר יעקב: סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה וכתוב התם בנו זה, מה הלל - פרט לסומא, אף כאן - פרט לסומא? איני? והאמר מרימר: שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף? אמרו: רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת? אמרו: רב ששת. רב ששת? אגדתא בי רב יעקב. מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא? והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן! - קסבר: כל דתקון רבנן - כעין דאורייתא תיקון. (פסחים קטז:)

⁸ אמר רבא: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן. - ומאי שנא מרור דכתיב על מצות ומרורים בזמן דאיכא פסח - יש מרור, ובזמן דליכא פסח - ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים! - מצה מיהדר הדר ביה קרא בערב תאכלו מצת. ורב אחא בר יעקב אמר: אחד זה ואחד זה דרבנן. - אלא הכתיב בערב תאכלו מצת! - ההיא מביעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. ודלקא דעתך אמינא: כיון דפסח לא אכלי - מצה ומרור נמי לא ניכול, קא משמע לן. ורבא אמר לך: טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל וכן נכר. דתניא: כל ערל לא יאכל בו, - בו אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור. ואידך: כתיב בהאי, וכתוב בהאי, וצריכי. (פסחים קכ:)

⁹ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כן בחפזון יצאת מצרים ממצרים למען תזכר את יום יצאתך ממצרים: (דברים טז, ג) \ מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: למען תזכר את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות; וחכמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח. (ברכות יב: משנה א, ה) \ אף על פי שאין מצות יציאת מצרים בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע. (רמב"ם הל' ק"ש א, ג)

¹⁰ וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך כשהוא אומר שמור הרי שמירת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר יכול בלבך כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים יכול בלבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים יכול בלבך כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתי' שונה בפירך: (פסרא הלכותי פרשה א עד פרק א אות ג) \ עיין השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין מצוה שביעית \ ועיין רמב"ן בדברים כד, ט

¹¹ והגדת לבנך. שומע אני מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך: (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יז)

¹² והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בְּעֵבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: (שמות יג, ח)

teaches him; he begins with disgrace and concludes with glory (מתחיל בגנות ומסיים בשבח); and he expounds from the passage: 'An Aramean tried to destroy my father (דורש מארמי (אובד אבי),¹³ until he concludes explaining the entire section.¹⁴ Rabban Gamliel would say: 'Anyone who did not say these three matters on Pesach has not fulfilled his obligation (כל שלא (פסח מצה ומרור): They are Pesach, Matza, and Maror. Pesach is brought because God passed over the houses of our forefathers in Egypt, (as it is stated: "you shall say, 'It is the Pesach sacrifice to God, who passed over the houses of Bnei Yisrael in Egypt when smiting the Egyptians, sparing our houses...'¹⁵). The reason for Matza is because our forefathers were redeemed from Egypt, (as it is stated: "And they baked unleavened cakes of the dough that they had taken out of Egypt, for it was not leavened, since they had been driven out of Egypt and could not delay; nor had they prepared any provisions for themselves."¹⁶). The reason for bitter herbs is because the Egyptians embittered our forefathers' lives in Egypt, (as it is stated: "they made life bitter for them with harsh labor with mortar and bricks and with all sorts of tasks in the field. All the work that was imposed on them was done in a grueling manner."¹⁷). In each and every generation a person must view himself as though he personally left Egypt, as it is stated: 'And you shall tell your son on that day saying "because of this, God did this for me when I left Egypt (בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְקֻקֵּל לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרַיִם)."¹⁸ Therefore we are obligated to thank, praise, glorify, extol, exalt, honor, bless, revere, and laud the One who performed for our forefathers and for us all these miracles: He took us out from slavery to freedom, from sorrow to joy, from mourning to celebration, from darkness to a great light, and from enslavement to redemption. And we will therefore say before Him: Halleluka (ונאמר לפניו הללויה-ה)¹⁹ The Mishnayot then continue with a description as to what sections

of the Hallel the individual recites at this point and the proper conclusion for this section of the Haggada.

The requirement to engage the children in the Mitzva and to ask questions presumably stems from the three verses in the Torah that have a child posing a question with regards to the celebration or commemoration of the Exodus. Each of those queries comes with a slightly different, topically relevant, suggested answer which, in all likelihood, is what contributes to the tenor and content of the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim advocated by the Mishna and the commentators. The varied answers also probably explain the Mishna's statement that the parent's response to the child is subjective, "according to the ability of the son, his father teaches him (ולפי דעתו של בן אביו מלמדו)."

Upon commanding Bnei Yisrael to prepare and offer the Korban Pesach in Egypt, the Torah segues into "And when your children ask you (וְהָיָה כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם) 'What is the reason that you perform this rite of the Korban Pesach (מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם)?"²⁰ The Torah's suggested response is "And you shall say, 'It is the Pesach sacrifice to God, who passed over the houses of Bnei Yisrael in Egypt when smiting the Egyptians, sparing our houses...'¹⁵

Shortly after the Exodus it says "And when, in the future, your child queries of you, saying (וְהָיָה מֵה זֹאת) 'What is this (כִּי יִשְׁאֶלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר - practice of redeeming the first-born)?' You shall reply, 'It was with a mighty hand that God brought us out from Egypt, the house of bondage. When Paraoah stubbornly refused to let us go, God slew every first-born male in the land of Egypt, the first-born of both human and animal. Therefore, I sacrifice to God every first

¹³ וענית ואמרת לפני יקוק אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב: וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: ונצטק אל יקוק אלקי אבותינו וישמע יקוק את קולנו וירא את עינו ואת עמלנו ואת לחצנו: ויצאנו יקוק ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמר א גדל ובאתות ובמפתים: ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי יקוק והנחתו לפני יקוק אלקיך והשתחית לפני יקוק אלקיך: ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יקוק אלקיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך: (דברים כו, ה-יא)

¹⁴ מגזו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות או אולי חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות או אולי שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות או אולי חמץ וצלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו צלי שבכל הלילות או מטבילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים ולפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמר כל הפרשה כולה: (פסחים קטז. משנה יד.)

¹⁵ ואמרתם זבח-פסח הוא ליקוק אשך פסח על-בתי בני-ישראל במצרים בנגפו את-מצרים ואת-בתינו הציל ויקד העם וישתחוו: (שמות יב, כז)

¹⁶ ויאפו את-הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי-גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם-צידה לא-עשו להם: (שמות יב, לט)

¹⁷ וימררו את-חיהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל-עבדה בשדה את כל-עבדתי

¹⁸ אשר-עבדו בהם בפרך: (שמות א, יד)

¹⁹ והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יקוק לי בצאתי ממצרים: (שמות יג, ח)

²⁰ רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו

ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מצה

על שום שנגאלו אבותינו במצרים מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו

במצרים בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר

(שמות יג) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים

לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי

שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיעון לשמחה

ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה-

(פסחים קטז. קטז. משנה יג) \\ עיין בנוסח המשנה בגמרא ובנוסחאות הראשונים

שמוסיף את ציטוט הפסוקים בדרי רבן גמליאל \\ וגם עיין הרמב"ם הל' חמץ ומצה

ח, ד, שיש לו נוסח אחר לסיבת המצה: ...ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו

אוכלין על שם שלא הפסיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכ

המלכים הקדוש ברוך הוא ונאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים

וכו...

²⁰ וְהָיָה כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מֵה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: (שמות יב, כו)

male issue of the womb and redeem every male first-born among my children."²¹

The last instance appears in Moshe's speech to the children of those that exited from Egypt. "When, in the future, your child asks you (כִּי-יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר 'What are all these decrees, laws, and rules that God, our Lord, has enjoined upon you (מָה הָעֲדוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים) (אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם)?"²² Here the Torah provides the most extensive answer, "you shall say to your children, 'We were slaves to Paraoth in Egypt (עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם) and God freed us from Egypt with a mighty hand. God wrought before our eyes marvelous and destructive signs and portents in Egypt, against Pharaoh and all his household; and He freed us from there, in order to take us and give us the land He promised to our fathers. Then God commanded us to observe all these laws, to reverse our God, our Lord, for our own benefit and to sustain us, as is now the case..."

In the context of the Mitzva to consume Matza instead of Chametz, there is another example of relating about the Exodus to one's child, but in this case it is an unprovoked response. 'And you shall tell your son (וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ) on that day saying "because of this, God did this for me when I left Egypt (בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְקֹוֹק לִי בְצֵאתִי) (מִמִּצְרַיִם)."¹⁸ The self-initiated response is likely the source for the Mishna's statement that "if the son does not have the capacity to ask questions on his own, his father teaches him (וּאִם אֵין דַּעַת) (בְּבֵן אֲבִיו מִלְמִדוֹ)." It also could be the source that, absent a child, one is still obligated to discuss (possibly in a question and answer format)²³ these matters with those that are present or even with themselves.²⁴

The Tanna of the Mishna likely sees beginning with disgrace and concluding with glory (מתחיל ב**שבח**) as a structural paradigm

because in the three occasions²⁵ in Devarim and Yehoshua (all quoted in the Haggada) where there is a quick synopsis of the Egyptian exile and subsequent Exodus it follows that pattern.

Rav and Shmuel argue about what is meant by the Mishna's requirement to "begin with disgrace (מתחיל ב**גנות**)."²⁶ Shmuel believes that this is a demand to begin the retelling of the story of the Exodus from Bnei Yisrael's difficult beginning as slaves in Egypt (עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם). The night of Pesach is not just a celebration of the redemption and the current ascendant state of the nation, but also a recognition of the difficult circumstances that preceded the Exodus. The years of slavery and degradation help to accentuate the tremendous gratitude we owe to God for saving us from this terrible plight and the responsibility it places upon us to adhere to God's directives. On the other hand, Rav suggests that this dictate is a necessity to go back in history to the great founding father of the nation, Avraham Avinu, and acknowledge his humble beginnings as an idol worshipper (מִתְחִלָּה עֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ). The text he cites is Yehoshua's covenantal good-bye speech to Bnei Yisrael in which he reviews Bnei Yisrael's history all the way from Avraham Avinu until the present and within which is subsumed a description of their descent to and miraculous exit from Egypt.²⁷

It is possible that the difference of opinion between Rav and Shmuel stems from their understanding of the subsequent statement of the Mishna that "he expounds from the passage: 'An Aramean Oved my father (וְדוֹרַשׁ מֵאַרְמֵי אוֹבֵד) (אֲבִי)'¹³ until he concludes explaining the entire section."¹⁴ Who is the 'Aramean' and 'father' found in the verse? The most common understanding²⁸ and the one put forth by the Haggada is that the Aramean is Lavan and the father is Yaakov. Given those assumptions, the

²¹ וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֶּאת וְאַמַּרְתָּ אֵלָיו בַּחֹק יָד הוֹצִיאָנוּ יְקֹוֹק מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עֲבָדִים: וְהָיָה כִּי הִקְשָׁה פִּרְעֹה לְשַׁלְּחַנוּ וַיְהִרְגֵם יְקֹוֹק כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אֲדָם וְעַד בְּכוֹר בַּהֲמָה עַל כֵּן אֵינִי זֹבֵחַ לַיְקֹוֹק כָּל פֶּטֶר רִחִים הַזְּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם: (שְׁמוֹת י"ג, י"ט)

²² כִּי-יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֲדוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם: וְאַמַּרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם וַיִּצִיאָנוּ יְקֹוֹק מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה: וַיִּתֵּן יְקֹוֹק אוֹתוֹת וּמִפְתִּיִם גְּדֹלִים וְרַעִיּוֹם בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל-בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ: וְאוֹתוֹת הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: וַיִּצְוֵנוּ יְקֹוֹק לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַחֲקִים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת-יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל-הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּהְיִים הָיָה: וְצִדְקָה תְהִי־לָנוּ כִּי-נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי יְקֹוֹק אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה: (דְּבָרִים ו, כ-כה)

²³ תָּנוּ רַבָּנִן: חֲכָם בְּנוּ - שְׂוֹאוֹל, וְאִם אֵינוֹ חֲכָם - אִשְׁתּוֹ שְׂוֹאלָתוֹ. וְאִם לֹא - הוּא שְׂוֹאל לַעֲצֹמוֹ. וְאִפְּלוּ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שִׂידוּ עַן בְּהַלְכוֹת פֶּסַח - שְׂוֹאוֹל זֶה לַה. (פְּסוּחִים קטז.)

²⁴ והגדת לבנך אף על פי שלא ישאלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן, בינו לבין עצמו ובינו לבין אחרים מן ת"ל והגדת לבנך... (מכילתא דרשב"י יג, ח) \ אבל הרמב"ם היה לו גירסא אחרת במכילתא ומביא מקור לדין זה במקום אחר: ... ולשון מכילתא דרשב"י במדרש הגדול מכלל שנאמר כי ישאלך בנך יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אין אתה מגיד לו תלמוד לומר והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין תלמוד לומר ויאמר משה

אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים. כלומר שהוא צוה לזכרו כמו אמרו (עשה"ד ע' קנה) זכור את יום השבת לקדשו. וכבר ידעת לשון אמרם (הגש"פ) ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים כלנו יודעים את התורה כלה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. (רמב"ם סו"מ מצות עשה קנז) דברים ו, כ-כה. מקרא ביכורים (דברים כו, א-א), ברית יהושע בסוף ימי (יהושע כד) מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו. (פסחים קטז.)

²⁵ וַיִּאָסֶף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שִׁקְמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁי וּלְשִׁפְטָיו וּלְשִׁטְרֵי וַיִּתְיַצְבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֵל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְקֹוֹק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנְּהַר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נְחוֹר וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְאַקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרָהָם מֵעֵבֶר הַנְּהַר וְאוֹלַךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וְאַרְבָּה אֶת זָרְעוֹ וְאֶתְנוּ לוֹ אֵת יִצְחָק: וְאֶתְנוּ לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאֶתְנוּ לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׁעִיר לְרִשְׁתָּ אוֹתוֹ וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם: וְאֶשְׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְאָגַף אֶת מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחֵר הוֹצִאתִי אֶתְכֶם: וְאוֹצִיא אֶת אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַתְּבִאוּ הַיָּמָה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרַי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרָקֶב וּבְפִרְשִׁים יָם סוּף: וַיִּצְעְקוּ אֵל יְקֹוֹק וַיִּשָׁם מִיִּפְלֵי בְּיֹנִיָּס וּבִין הַמִּצְרַיִם וַיְבִיא עֲלֵינוּ אֵת הַיָּם: וַיִּכְסְהוּ וַתִּרְאֵנוּ אֵינֵינוּ עֵינֵינוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וַתִּשְׁבּוּ בְּמִדְבַר יָמִים רַבִּים... (יהושע פרק כד)

²⁶ ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אובד אבי, מלמד שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו (ספרי דברים כי תבא פיסקא שא)

interpretation of the verse is that Lavan the Aramean tried to destroy or annihilate my forefather Yaakov (מִה בִּקֵּשׁ לְבִן הָאֲרָמִי לְעִשׂוֹת) לְיַעֲקֹב אָבִינוּ... וְלִבְנֵי בִקֵּשׁ לְעַקֹּר אֶת הַכֹּל, שְׁנֵאמַר: אָרָמִי (אֲבִי אָבִי). The Ibn Ezra rejects this explanation since the verb 'Oved' should have been in the active effector form (מֵאֲבִיד אוֹ מֵאֲבִד) – causing destruction to others rather than 'Oved' which is a description of the status of the subject.²⁹ He therefore suggests that the entire phrase references Yaakov with the statement meaning that “when my father was in Aram, he was destitute (and then he continued on to descend to Mitzrayim as a stranger).” Both of these interpretations see the quick historical synopsis presented as part of the ceremony of the first fruits (מִקְרָא בִּיכּוּרִים) beginning with a reference to Yaakov Avinu. Alternatively, the Rashbam suggests that the verb 'Oved' means to be lost, a wanderer or an exile.³⁰ In that case, the verse would be saying that “my forefather Avraham was a wandering Aramean.” In other words, Yaakov, who descended to Egypt, hailed from a family whose origins were in a foreign land (אֲרָם) and who were then enslaved in another foreign land (מִצְרַיִם) until God finally brought them to and granted them the land of Israel as a homeland.

If one were to assume that the Mishna is to be read in the following manner: “he begins with disgrace and concludes with glory; he expounds from the passage ‘An Aramean Oved my father’ until he concludes explaining the entire section. (מתחיל בגנות ומסיים בשבח; ודורש מארמי אובד אבי).” The first statement (מתחיל בגנות ומסיים בשבח) followed by a colon which would indicate that it is then defined by the subsequent second statement (ודורש מארמי אובד אבי). That would mean one’s understanding of the phrase Arami Oved Avi (ארמי אובד אבי) would be influential in determining at what point in history does one begin with disgrace (מתחיל בגנות), Avraham or Yaakov. If one believed that Arami Oved Avi referenced to Avraham then one (שיטת רב) would begin Sippur Yetziyat Mitzrayim from our forefathers were idol worshippers (מתחלה עובדי) (עבודה זרה היו אבותינו שיטת). Whereas, if one thought it was referencing to Yaakov then one (שיטת)

would begin the discussion with our being enslaved in Egypt (עבדים היינו לפרעה במצרים) שמואל).

It would also stand to reason that the praise or glory (שבח) required by Rav and Shmuel which would trigger the need for Hallel would somehow be correlated with their opinions as to what is the referred to denigration (גנות). For Shmuel, the antidote to “we were slaves to Paraoh (עבדים) (היינו לפרעה במצרים) is that God miraculously redeemed us from that predicament (ויציאנו) (אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה) and that would be what necessitates Hallel. On the other hand, Rav’s offsetting pride is that God has brought us close to worship Him (ועכשיו קרבנו המקום לעבדתו) despite our ignoble past as idol worshippers (מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו) and therefore that unique status would behoove us to thank and praise God.

As mentioned above, the author of the Haggada interprets Arami Oved Avi (ארמי אובד אבי) as a story about Yaakov Avinu and therefore one is not surprised to find that immediately after the questions of Ma Nishtana, the Haggada launches into “we were slaves to Paraoh (עבדים) (היינו לפרעה במצרים),” following the view of Shmuel. Although, if one looks in the Rambam, when discussing the requirement to begin with disgrace and conclude with glory (מתחיל בגנות ומסיים בשבח), he suggests that this is accomplished through “recounting that in the beginning, our ancestors at the time of Terach and before him, were heretics, erring after emptiness and pursuing idolatry. And he concludes with the true religion that the Omnipresent brought us close to Him, separated us from the nations and brought us close to His unification,” which is the view of Rav.³¹ More surprisingly, he then continues, “And likewise does he begin and lets it be known that we were slaves to Paraoh in Egypt and all of the evil that he did to us. And he concludes with the miracles and with the wonders that were done for us and with our freedom,” which is the view of Shmuel. He believes that one should actually follow both positions. If one looks more carefully at the Haggada, they might actually notice the same phenomenon. While, as already noted above,

²⁹ אובד אבי - מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן, היה הכתוב אומר מאביד או מאבד. ועוד, מה טעם לאמר 'לבן בקש להאביד אבי', ויירד מצרימה? ולבן לא סבב לרדת אל מצרים. והקרב, שארמי הוא יעקב. כאילו אמר הכתוב: כאשר היה אבי בארם, היה אובד, והטעם - עני בלא ממון. וכן תנו שכל לאובד (משלי לא, ו). והעד: ישתה וישכח רישו (שם שם, ז). והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם, כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם. גם גר היה במצרים, והוא היה במתי מעט, ואחר כן שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה. ואל יטעון טוען, איך יקרא ארמי? והנה כמוהו יתרא הישמעאלי (דה"א ב, יז) והוא ישראלי, כי כן כתוב. (אבן עזרא דברים כו, טו) \\ עיין ברבי אליהו מזרחי ובהכתב והקבלה שהעלו תשובות לטענות האבן עזרא

³⁰ אבי אברהם ארמי היה, אובד וגולה מארץ ארם. כדכת' לך מארץ, וכדכת' ויהי כאשר התנו אותי אלקים מבית אבי. לשון אובד ותועה אחד הם באדם הגולה כדכת' תעיתי כשה אובד בקש עבדך, צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום. כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקדוש ברוך הוא לנו: (אבן עזרא דברים כו, טו)

³¹ וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר ע"ז, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מן התועים וקרבונו ליחודו, וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח. (רמב"ם הל' חמץ ומצה ז, ד.)

the Haggada begins with “we were slaves to Paraoh (עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם),” it also later on contains the view of Rav when it suddenly does a historical flashback and states, “our forefathers were originally idol worshippers (מִתְחֵלָה עֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ).”

Rabban Gamliel's demand for describing the purpose of three essential components of the Seder likely derives from the Torah's assumption of the questions that will be posed by children in the future. In one of those instances, it is in the context of the Korban Pesach³² and in another it is against a backdrop of a requirement to eat Matza.³³ This would imply that the answers provided to the child will afford them an understanding of what is the significance of the Korban Pesach and Matza. As far as the Maror is concerned, Rabban Gamliel either sees that as the third leg of Korban Pesach thanksgiving meal (עַל-מִצּוֹת) or an essential contrast to better comprehend the significance of the Matza and Korban Pesach. For a deeper understanding and more extensive discussion as to why it is necessary to have physical props according Rabban Gamliel, please see our previous shiur on the matter (Pesach – Haggada Insights -- Actions Speak Louder than Words).

In summary, the Tanna, in order to fulfill one's obligation of Sippur Yetziyat Mitzrayim, seems to require a didactic methodology of question and answer (parent-child), to begin with disgrace and conclude with glory, to explicate on the Parshat Habikkurim, Arami Oved Avi (ארמי אובד), to explain the props (Mitzvot) of the night and to view oneself as if they themselves exited from Egypt and therefore are compelled to sing praise to God for that redemption. It is not clear from the Mishna which of these requirements are mandatory (differentiating it from the daily obligation to recall the Exodus)³⁵ and which of these demands are just enhancements to accomplishing a much simpler Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim.³⁶

³² וה'ה' כִּי-יִאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּיָמֵי מַה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: וְאָמַרְתֶּם זָבַח-פֶּסַח הוּא לִיקוּק אֲשֶׁר פָּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּגֹפְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם וְאֶת-בְּתֵינוּ הִצִּיל וְיִקְדֶּה הָעַם וְיִשְׁתַּחֲוּ: (שמות יב, כו-כז)

³³ שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצַּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לִיקוּק: מִצּוֹת יֹאכַל אֶת שְׁבַעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ חֻמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לָךְ שְׂאֹר בְּכָל גְּבוּלְךָ: וְהִגְדַּתְּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעָבוּר זֶה עָשָׂה יְקוּק לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם: (שמות יג, ח-ו)

³⁴ וְאָכְלוּ אֶת-הַבֶּשֶׂר בְּלֵילָה הַזֶּה צִלְיָאֵשׁ וּמִצּוֹת עַל-מִרְרִים יֹאכְלוּ: (שמות יב, ח) \\ בְּחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרִבִים יַעֲשֶׂוּ אֹתוֹ עַל-מִצּוֹת וּמִרְרִים יֹאכְלוּ: (במדבר ט, יא)

³⁵ הִנֵּה בְכָל לַיְלָה יֵשׁ מִצּוֹה שֶׁל זְכוּרַת יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאִם כִּי מִה נִתְּסַף בְּלֵיל פֶּסַח בְּמִצּוֹת סִיפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁאֵין זְכוּרָה שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה. וְנִרְאֶה לֹמֵר, שִׁישׁ ג' חִילוּקִים בֵּין הַמִּצּוֹה שֶׁל זְכוּרַת יְצִיאַת מִצְרַיִם לְהַמִּצּוֹה שֶׁל סִיפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם: (א) לְקִיּוּם מִצּוֹת זְכוּרָה אֵין צָרִיךְ אֵלָא לְהַזְכִּיר לְעַצְמוֹ יצ"מ, אֲבָל בְּסִיפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם הַמִּצּוֹה הִיא לְסִפּוּר לְאַחַר דֶּרֶךְ שֶׁאֵלָה וְתַשׁוּבָה דְכֻתֵּב "וְהִיא כִי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ וְגו' וְאָמַרְתָּ אֵלָיו" www.swdaf.com

If in the end we follow both the position of Rav and Shmuel, one would then expect that the basic structure laid out by the Mishna – 1) question & answer format, 2) begin with disgrace and conclude with glory 3) explication upon the answer 4) compelling reason to say Hallel – should be present in the Haggada for both of these opinions. In order to better understand that which will be presented in the upcoming prose, please see the included Haggada (with numbered sections) and explanatory table.

If one looks at the location in the Haggada where the positions of Shmuel (3) and Rav (9) appear, they are both preceded by a set of questions (2 & 7). The questions that lead into Shmuel's response (3) of our being enslaved in Egypt (עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם) are the Ma Nishtana (2). Those queries focus on the narrow differences that are present on this night and are looking for a parochial answer as to what is special about this evening. The parts of the Haggada that follow Shmuel's answer (4,5 & 6) are not necessarily found in earlier Haggadot³⁷ and therefore are likely ancillary to the adjacent sections of the Haggada. On the other hand, the questions that lead into Rav's position of beginning the story with our history of idol worship (מִתְחֵלָה עֹבְדֵי עֲבוֹדַת זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ) are the inquiries of the four sons. The nature of the questions run the gamut from queries about the reason for specific demands of the evening (Korban Pesach, Matza) to the quintessential question of the wise son which poses a generic broad inquiry as to “what are all these decrees, laws, and rules that God, our Lord, has enjoined upon you (מָה הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה) (יקנוק אלקינו אתכם)? The insertion of the Mechilta (8) between the questions and answer of Rav is to preempt any possible concern as to why such a broad perspective is relevant to this particular evening.

For Shmuel, if one were to skip in the Haggada from after Ma Nishtana and Avadim Hayinu (2 & 3) until the section that begins Rabban Gamliel Omer (15), they likely would not feel that there

וכדכתיב "והגדת לבנך וגו'". ובהגדה הבן שואל מה נשתנה והאב משיב עבדים היינו, וההלכה היא שאפילו אם אחד לבדו צריך לשאול לעצמו ולומר עבדים היינו כדרך סיפור לאחר. ב) בסיפור צריך לספר כל ההשתלשלות, וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולקיים מצות זכירה סגי בזכירת יציאת מצרים לחוד. ג) מצוה לספר טעמי המצוות של אותו הלילה, כמ"ש במשנה (פסחים קטז ע"א) רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום מה וכו' מצה על שום וכו' מרור על שום וכו'. (חיידושי הגר"ח פסחים קטז).

³⁶ ...ולפ"מ ש"אפ"ל דתמיד המצוה להזכיר בפ"ע ולא להגיד לבנו וכאן המצוה לספר לבנו אבל אם אין עמו אחר המצוה להזכיר בעצמו שוה לשאר הלילות...עכ"פ במצוה דאנן ב"י דבביל ט"ו הוא מ"ע מה"ת ל"א מישראל להזכיר וגם להגיד לבניו או לאחר אם יש עמו וגם אפשר לסדר קצת באריכות נסים ונפלאות ועפ"מ ג"ה פ. (מנחת חינוך מצוה כא אות א,א)

³⁷ עיין סידור רב סעדיה גאון

was anything missing from the structure of M. The flow of the Haggada would be (2) "why is this night different?" which would be met with the (3) answer (question and answer) we were slaves to Paraoh in Egypt and God miraculously took us out from that depraved state (begin with disgrace and conclude with glory). One would then continue with (15) Rabban Gamliel's "Anyone who did not say these three matters on Pesach has not fulfilled his obligation (כל שלא (אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו): They are Pesach, Matza, and Maror (פסח מצה ומרור)." This would both expand on the slavery experienced and God's miraculous intercession (explication upon the answer) as well as more fully answer the question as to the unique aspects or props of the night. It would then be followed with the statement (16) that an individual must see themselves as if they were freed from the Egyptian slavery (reason to say Hallel) because as noted in the answer of Avadim Hayinu, if God had not intervened, we would still be slaves to Paraoh (ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו (ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים). One who is experiencing the Exodus would definitely feel compelled (17) to give thanks and praise to God and therefore sing the Hallel.

The same can be said for Rav's position. If one were to start with the questions of the four sons (7) and continue through until Dayeinu (14), they would find a similar accomplishment of all the components of the Mitzva of Sippur Yetziyat Mitzrayim according to Rav's position. The prompting question would be (7) "what is the reason for all the demands that God places on us?" and the (8) answer (question and answer) would be because we were once idol

worshippers, but now God has drawn us close to worship him (begin with disgrace and conclude with glory). Continuing with Arami Oved Avi (12) would provide a longer term history (either starting from Avraham or Yaakov) and give us a broader sense (explication upon the answer) of the meaning of being transformed from a lowly idol worshipper to a Godly nation and the significance of the Exodus in this process. Then one would end with the rationale for saying Hallel (reason to say Hallel) which is because God has done so much good for us (14), including, but not exclusively, the Exodus from Egypt (דיינו).³⁸ The pinnacle of this section is the receipt of the Torah at Har Sinai, inheriting the land of Israel and the building of the Beit HaMikdash which the Exodus facilitated; redemption from Egypt is a pivotal moment, but not an end in of itself. One, understanding all these wonderful things that God provided, would definitely feel compelled (17) to give thanks and praise to God and therefore sing the Hallel.

While we explained much of layout of the Hagadda, we skipped two important sections in the middle of the Haggada (10 & 11). In order to understand those two sections, one needs to take a bird's eye view of the structure which has the interesting impact of the entire position of Rav being subsumed within the opinion of Shmuel. At the nexus of both of their positions sits the fundamental covenant between God and Avraham – Brit Ben HaBetarim (ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים). It is the key to our mutualistic relationship with God and frames the entire Exodus within the context of the broader history of Bnei Yisrael.

שמואל	רב	קטע בהגדה
שאלות לשיטת שמואל		(2) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות
תשובה ע"פ שמואל – גנות ושבח		(3) עבדים היינו לפרעה במצרים, ויצאינו יי אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה.
	שאלות לשיטת רב	(7) לנגד ארבעה בנים דברה תורה.
	תשובה ע"פ רב – גנות ושבח	(9) מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועקשיו קרבנו המקום לעבדתו.
	ברית בין הבתרים	(10) ברוך שומר הבטחתו לישראל (11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו!
	הרחבת התשובה לפי רב	(12) צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו.
	סיבה להלל ע"פ רב	(14) כמה מעלות טובות למקום עלינו!
הרחבת התשובה לפי שמואל		(15) רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור
סיבה להלל ע"פ שמואל		(16) בכל דור נדור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים
הלל		(17) לפיכך אנחנו חייבים להודות

³⁸ מובנו של דיינו על פי זה הוא דיינו להודות, כל דבר שה' עשה הוא סיבה מספיקה ועצמאית לומר הלל (פירוש המלבי"ם להגדה)

Given the view of the Rambam and the author of the Haggada, it would seem that not only are the opinions of Rav and Shmuel not mutually exclusive, but they are actually symbiotic. While the Exodus itself was a pivotal and dramatic world changing national event that warrants a complete holiday to commemorate God's munificence towards Bnei Yisrael, realizing that it is a part of a greater vision and process is essential to placing it in the proper perspective. Our enslavement in Egypt was not simply happenstance, but part of a premeditated plan that was already predicted in God's Brit Ben HaBetarim covenant with Avraham Avinu. In a similar manner, our emancipation and redemption from Egypt did not simply create an independent nation in search of a homeland, but created a holy nation with a divine mission. A nation that will become God's standard bearer, a light onto the nations, through their acceptance of the Torah and adherence to its principles. In that

context, the Exodus takes on a much greater significance and demands from us even greater reflection and gratitude. In addition, this also helps us to realize that other difficulties faced by Bnei Yisrael throughout history are not random isolated events, but part of a larger destiny. Most importantly, no matter the duration of these dark periods, we can be comforted knowing that God will always be by our side and eventually provide us with the needed relief and salvation from those difficulties (וְהָיָה שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ) as is demonstrated by the paradigmatic experience of our enslavement in Egypt and God's miraculous redemption of us from that terrible predicament. This will finally allow us to return to our former ascendancy and fulfill our goal of being representatives of God.

Shabbat Shalom
Chag Kasher V'Sameach

<u>החלק מספור יציאת מצרים</u>	<u>מחלוקת רב ושמואל</u>	<u>החלקים של מגיד</u>
הקדמה		1) הא לחמא עניא
וכאן הבן שואל אביו	שאלות לשיטת שמואל	2) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות
מתחיל בגנות ומסיים בשבח	תחילת מגיד ע"פ שמואל	3) עבדים היינו לפרעה במצרים ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה
נספח לקטע לפני כן (ואפילו כלנו חכמים)		4) מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק
נספח לקשר או להבדיל בין מצות זכירת יציאת מצרים לבין מצות סיפור יציאת מצרים		5) אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא
הקדמה לכנגד ארבע בנים		6) ברוך המקום
וכאן הבן שואל אביו	שאלות לשיטת רב	7) כנגד ארבעה בנים דברה תורה חכם רשע תם ושאני יודע לשאול
למה הלילה (במיוחד ע"פ רב)		8) יכול מראש חדש
מתחיל בגנות ומסיים בשבח	תחילת מגיד ע"פ רב	9) מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבדתו
	ברית בין הבתרים	10) ברוך שומר הבטחתו לישראל 11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו
ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה	סוף מגיד לרב	12) צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו 13) דבר אחר
הגורמים להודאה	סיבה להלל ע"פ רב	14) כמה מעלות טובות למקום עלינו!
ר"ג היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו	סוף מגיד לשמואל	15) רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור
יצ"מ חוויה לכל אחד ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים	סיבה להלל ע"פ שמואל	16) בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים
חיוב ההודאה - הלל		17) לפיכך אנחנו חיבים להודות

הגדת פסח - מגיד

1) הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין יתיי וגילל, כל דצריך יתיי ופסח. השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין

2) מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה - כלו מצה! שבכל הלילות אנו אוכלין שאר דברים, הלילה הזה מרור! שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פנים אחת, - הלילה הזה שתי פעמים! שבכל הלילות אנו אוכלין בין ישיבין ובין מסבין, - הלילה הזה כלנו מסבין

3) עבדני היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו יי אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

4) מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אליעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הניעו זמן קריאת שמע של שחרית

5) אמר רבי אליעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדך שנה בן זומא: שפאמר, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך - תמיד, כל ימי חייך - הלילות. וחכמים אומרים: ימי חייך - העולם הזה, כל ימי חייך - להביא לימות המשיח

6) ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא

7) פנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד פשוט. יודע לשאול חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי אלקינו אתכם? ואף אתה אומר לו מה הילכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

רשע מה הוא אומר? מה העדות הזאת לכם? למה - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כבר בעקר. ואף אתה הקהה את שני ואמר לו: בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל:

תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו יי ממצרים, מבית עבדים:

וישאו יודע לשאול - את פתח לו, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים:

8) יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא כולו מעבוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך.

9) מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבדות, שנאמר: ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר יי אלקי ישראל: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואסח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אתו, ויעקב ובניו ירדו מצרים

10) ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ, לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו **ברית בין הבתרים,** שנאמר: ויאמר לאברהם, ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדים וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו ין אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול

11) והיא שעמדה לאבותינו ולנו! שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם

12) צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר: ארמי אבד אבי, וירד מצרימה וגר שם במתני מעט, ויהי שם לגוי גדול, עצום ורב וירד מצרימה - אנוס על פי הדבור וגר שם - מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, שנאמר: ויאמר אל פרעה, לגור בארץ פאנו, כי אין מרעה לצאן אשר לעבדך, כי כבד הרעב בארץ כנען. ועתה ישבו נא עבדך בארץ גשן במתני מעט - כמה שנאמר: בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ועתה שמך יי אלקיך ככוכבי השמים לרב ויהי שם לגוי - מלמד שהיו ישראל מציניים שם גדול, עצום - כמה שנאמר: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, ותמלא הארץ אתם.

ורב - כמה שנאמר: רבבה כצמח השדה ותתיך, ותריב ותגדלי ותבאי בעדי עדים, שדים נכחו וישערך צמח, ואת ערם ועריה. ואעבר עלך ואראך מתבוססת בדמיך, ואמר לך בדמיך חיי, ואמר לך בדמיך חיי וירעו אתנו המצרים ויענינו, ויתנו עלינו עבדה קשה וירעו אתנו המצרים - כמה שנאמר: הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיה כי תקראה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו, ועלה מן הארץ ויענינו - כמה בסבאמר: וישמעו עליו שרי מסיים למען ענתו וסבלתם. ויבן ערי מסקנות לפרעה. את פתם ואת רעמסס ויתנו עלינו עבדה קשה - כמה שנאמר: ויעבדו מצרים את בני ישראל שפאמר: ויצעק אל יי אלקי אבותינו, וישמעו את קולנו, וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ויצעק אל יי אלקי אבותינו - כמה שנאמר: ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלקים מן העבדה וישמע יי את קולנו - כמה שנאמר: וישמע אלקים את נאקתם, ויזכור את יצחק ואת יעקב וירא את ענינו - זו פרישות דרך ארץ, כמה שנאמר: וירא אלקים את בני ישראל ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר יי אלקי ישראל: בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. ואסח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו. ואתן לעשו את הר שעייר לרשת אתו, ויעקב ובניו ירדו מצרים

ויוציאו יי ממצרים - לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא כבודו ובעצמו, שנאמר: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלילי מצרים אעשה שפטים. אני ויעברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף ובכל אלילי מצרים אעשה שפטים - אני ואי יי - אני הוא ולא אחר

ביד חזקה - זו הדבר, כמה שנאמר: הנה יי די הויה במקנך אשר בשדה, בסוסיים, בחמרים, בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאד ובזרוע נטויה - זו התרד, כמה שנאמר: וחרבו שלופה בידו, נטויה על ירושלים. ובמרא גדל - זו גלוי שכניה, כמה שנאמר: או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת האתת ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה, ובמוראים גדלים, ככל אשר עשה לכם יי אלקיכם במצרים לעיניך ובאתות - זה המטה, כמה שנאמר: ואת המטה הזה תקח בידך, אשר תעשה בו את האתת ובמפתים - זה הדם, כמה שנאמר: ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותימרות עשן

13) דבר אחר: ביד חזקה - שמים, ובזרוע נטויה - שמים, ובמרא גדל - שמים, ובאתות - שמים, ובמפתים - שמים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים, ואלו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות רבי יהודה היה נוטה בהם סמנים: דצ"ח יוד"ש באח"ב.

רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות? במצרים מה הוא אומר? ויאמרו החרטמים אל פרעה: אצבע אלקים הוא, ועל הים מה הוא אומר? וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יי במצרים, ויירא הים את יי, ויאמינו בני ובמשח עבדו. כמה לקו באצבעי עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ופכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. עברה - אחת, וזעם - שתיים, וצרה - שלש, משלחת מלאכי רעים - ארבע. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות

רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות? שנאמר: ישלח בם חרון אפו, עברה וזעם וצרה, משלחת מלאכי רעים. חרון אפו - אחת, עברה - שתיים, וזעם - שלש, וצרה - ארבע, משלחת מלאכי רעים - חמש. אמור מעתה: במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו חמשים ומאתים מכות

14) כמה מעלות טובות למקום עלינו! אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים, דיינו. אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, אלו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינו. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם, דיינו. אלו נתן לנו את ממונם ולא קרע לנו את הים, דיינו. אלו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה, דיינו. אלו העבירנו בתוכו בחרבה ולא שקע צרנו בתוכו, דיינו. אלו שקע צרנו בתוכו ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דיינו. אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את חמון, דיינו. אלו האכילנו את חמון ולא נתן לנו את השבת, דיינו. אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבנו לפני הר סיני, דיינו. אלו קרבנו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינו. אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו. אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא נהנו לנו את בית החצירה, דיינו.

על אחת, כמה וכמה, טובה כפולה ויכפלת למקום עלינו: שהוציאנו ממצרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג את בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את הים, והעבירנו בתוכו בחרבה, ושקע צרנו בתוכו, וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את חמון, ונתן לנו את השבת, והכניסנו לארץ ישראל, וננה לנו את בית החצירה לכפר על כל עונותינו.

15) רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה, ומרור פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה? על שום פסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: ואמרתם יבח פסח הוא ליי, אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בגנפו את מצרים, ואת בתינו הציל, ויקד העם וישתחוו מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, ונאלם, שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתממה, וגם צדה לא עשו להם

מרור זה שאנו אוכלים, על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר: וימכרו את חיייהם בעבדה קשה, בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדכם אשר עבדו בהם בפרך.

16) בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר: ואתנו הוציא משם, למען הביא אתנו, לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתנו.

17) לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם, להדר, לברך, לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו: הוציאנו מעבדות לחרות מיגורן לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה. ונאמר לפניו שירה תדשה: הללויה.